

*Др Владимир Ж. Марјански, ванредни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
V.Marjanski@pf.uns.ac.rs*

*Др Сандра С. Фишер Шобой, ванредни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
S.FiserSobot@pf.uns.ac.rs*

ОСИГУРАНИК И ОСИГУРАНИ РИЗИК КОД ОСИГУРАЊА ОД ОДГОВОРНОСТИ ЗА ШТЕТЕ НАСТАЛЕ УТИЦАЈЕМ НА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ*

Сажетак: Упркос тојово стиоодицињем њосиојању осигурања од одговорности за штете настале утицајем на животној средину у њојединим државама Европe и САД, у Републици Србији је ова врста осигурања и даље ирилично неразвијена. Предмет анализе у раду су два, њо мишљењу аутора, најзначајнија ипипања осигурања од одговорности за штете настале утицајем на животној средину. Прво ипипање је ко може бити осигураник. И друго, шта је осигурани ризик код ове врсте осигурања и како та штио иправилније описати ириликом формулисања њолисе осигурања.

Анализа је извршена на основу њозиивних ипроиса Републике Србије, релевантних међународних докумената и оицих и њосебних услова осигуравајућих грушшава у земљи и иносираниву.

Кључне речи: осигурање од одговорности, осигураник, оирайер, осигурани ризик, еколошка штећа.

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту: „Биомедицина, заштита животне средине и право (бр. 179079)“ који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Осигурање од еколошких штета је област осигурања у оквиру које се путем различитих врста и модалитета уговора о осигурању обезбеђује покриће штета насталих утицајем на животну средину. Најзаступљенија врста осигурања од еколошких штета је осигурање од одговорности за штете проузроковане загађењем животне средине. Ова врста осигурања развија се још од двадесетих година XX века, али и даље оставља низ отворених правних питања од чијег правилног разрешења зависи и ефективно остваривање привредне функције ове врсте осигурања.¹ Упркос готово стогодишњој пракси у појединим државама Европе и САД, у Републици Србији је ова врста осигурања и даље прилично неразвијена. Уговори о осигурању од одговорности за штете проузроковане загађењем животне средине у пракси домаћих осигуравајућих друштава ретко су заступљени. Норме из ове области осигурања углавном се срећу као део шире целине осигурања од опште одговорности за штете или осигурања од одговорности која проистекне из обављања одређене делатности. У пракси домаћих осигуравајућих друштава, међутим, нема изграђених посебних услова осигурања од одговорности за штете проузроковане загађењем животне средине, који би садржали детаљнија и ближе уређена правна правила која би се односила на ову врсту уговора о осигурању.²

Поред комплексности уговарања ове врсте осигурања, те неопходности модуларног приступа у формирању полисе која би одговарала конкретним потребама осигураника, разлози ретке заступљености ове врсте осигурања у пракси осигуравајућих друштава у Републици Србији проистичу и из недовољно развијеног правног оквира опште регулативе о одговорности за еколошке штете.³ Тренутно у Републици Србији у домену одговорности за загађивање животне средине постоји врло скромна регулатива садржана у

¹ Код ове врсте осигурања и даље постоје значајни економски ризици за осигураваче услед тешкоћа приликом процене учесталости и обима ризика, одређивања адекватне висине премије осигурања, као и низа отворених правних питања (идентификовање одговорних лица, одређивање осигураног ризика и његове осигурљивости, дефинисања осигураног случаја и сл.).

² Стање је практично неизмењено у последњих двадесетак година о чему је још 2000. године у свом раду писао Предраг Шулејић „Загађивање животне средине и осигурање, *Правни живои*, 11/2000, 472.

³ Још 2015. године започете су јавне консултације ради израде Нацрта Закона о одговорности за штету према животnoj средини којим би била имплементирана правна решења из Директиве 2004/35 о одговорности за штету према животnoj средини у вези са спречавањем и отклањањем еколошке штете (даље: Директива о одговорности за штету према животnoj средини). Поменути текст нацрта закона још није усвојен. Текст Нацрта Закона о одговорности за штету према животnoj средини је доступан на <https://www.subotica.info/2019/10/31/javne-konsultacije-nacrt-zakona-o-zivotnoj-sredini>.

глави VII – одговорност за загађивање животне средине (од чл. 102-108) Закона о заштити животне средине,⁴ уз прописивање сходне примене Закона о облигационим односима⁵ (даље у тексту: ЗОО) на питања о одговорности за штете нанете животној средини која нису посебно уређена тим законом.⁶

У циљу расветљавања најзначајнијих правних питања ове врсте осигурања, а полазећи првенствено од аутономне регулативе осигуравајућих друштава у државама у којима је ова врста осигурања много заступљенија (првенствено посебних услова осигурања од одговорности за штете проузроковане утицајем на животну средину објављених од стране удружења немачких осигураваача⁷) предмет анализе у овом раду биће анализа два, по мишљењу аутора, најзначајнија питања осигурања од одговорности за штете проузроковане загађењем животне средине: ко може бити осигураник и како што правилније и потпуније дефинисати осигурани ризик/е код ове врсте осигурања, будући да је један од основних проблема ове врсте осигурања правилна селекција и процена степена наступања осигураног ризика.

2. ОСИГУРАНИК

Једно од важних питања ове врсте осигурања је ко може бити осигураник тј. ко може да има осигурљив интерес да се заштити осигуравајућим покрићем од одговорности за штете према трећим лицима проузроковане загађењем животне средине

Право Републике Србије још увек не даје прецизан одговор на то ко може бити осигураник. Ово питање је само делимично и непрецизно регулисано у Закону о заштити животне средине и то у контексту увођења обавезног осигурања од одговорности за загађиваче чије постројење и активност представља висок степен опасности по здравље људи и животну средину. „Загађивач⁸ чије постројење или активност представља висок степен опасности по здравље људи и животну средину мора се осигурати од одговорности за

⁴ „Сл. гласник РС“, бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009 – др. закон, 72/2009 – др. закон, 43/2011 – одлука УС, 14/2016, 76/2018, 95/2018 – др. закон и 95/2018 – др. закон.

⁵ „Сл. лист СФРЈ“, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, „Сл. лист СРЈ“, бр. 31/93, „Сл. лист СЦГ“, бр. 1/2003 – Уставна повеља и „Сл. гласник РС“, бр. 18/2020.

⁶ У вези са тзв. еколошким тужбама у нашем праву видети опширније код Бојан Пајтић, „Правна заштита од штете настале загађењем животне средине, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2019, 429-433 и Jozsef Szalma, „Облигационоправна заштита животне средине“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2009, 33-53.

⁷ A2-1 Umweltpflichtversicherung – Musterbedingungen des Gesamtverbandes der Deutschen Versicherungswirtschaft e. V. (GDV) (Stand: Februar 2016).

⁸ Према чл. 3, ст. 1, тач. 14. Закона о заштити животне средине „Загађивач јесте правно или физичко лице које својом активношћу или неактивношћу загађује животну средину“.

случај штете причињене трећим лицима услед удеса.⁹ Поред прописивања обавезног осигурања од одговорности за загађиваче, нема никаквих правила којим би посебно била регулисана та врста осигурања. Велики је пропуст законодавца што није предвидео неопходне елементе уговора о овом обавезном осигурању. Недовољност елемената за закључење уговора о обавезном осигурању од одговорности, карактеристика је великог броја обавезних осигурања у Србији.¹⁰

За разлику од Закона о заштити животне средине, у Нацрту Закона о одговорности за штету према животној средини који је још од 2015. године у фази јавне расправе,¹¹ уместо појма загађивач користи се термин оператер.¹² Уколико наведени закон буде усвојен и ступи на снагу са садржином текста како је предвиђено у нацрту, осигураник код ове врсте осигурања биће „оператер“. Према Нацрту Закона о одговорности за штету према животној средини оператер јесте свако физичко или правно лице које, у складу са прописима, обавља или контролише професионалну делатност односно активност,¹³ или лице које је овлашћено за доношење економских одлука у области техничког функционисања такве активности, укључујући и носиоца дозволе или овлашћења и/или обвезника регистрације или обавештавања о активности коју врши у складу са посебним законом/прописима.¹⁴ Истим Нацртом предвиђено је да оператери, за случај настанка штете или непосредне опасности од штете према животној средини, одговарају по принципу објективне одговорности када обављају делатност односно активност у тачно побројаним областима.¹⁵ Надаље, оператер који обавља делатности из члана 5. овог закона може да закључи уговор о осигурању од одговорности за штете причињене животној средини, а на начин и под условима утврђеним законом којим се уређује делатност осигурања¹⁶ и законом којим се уређују облигациони односи.¹⁷

⁹ Закон о заштити животне средине, чл. 106, ст. 1.

¹⁰ Видети опширније о томе код Јасмина Лабудовић Станковић, „Осигурање од одговорности за штете проузроковане животној средини“, *Теме*, бр. 3/2012, 1261-1278.

¹¹ <https://paragraflex.rs/dnevne-vesti/160315/160315-vest5.html> (страница посећена: 2.9.2020. године у 8 часова). Јавне консултације на изради нацрта закона су интензивирани у 2019. години. Вид. <https://www.ekologija.gov.rs/javne-konsultacije-o-nacrtu-zakona-o-odgovornosti-za-stetu-prema-zivotnoj-sredini/> (страница посећена: 2.9.2020. године у 9 часова).

¹² Термин оператер се помиње и у упоредном праву и међународним документима.

¹³ Професионална (пословна) делатност¹⁴ јесте свака економска активност, посао или привредна активност, без обзира да ли је приватног или јавног и профитног или непрофитног карактера.

¹⁴ Вид. Нацрт Закона о одговорности за штету према животној средини, чл. 4, ст. 1, тач. 6.

¹⁵ Вид. Нацрт Закона о одговорности за штету према животној средини, чл. 5, ст. 1, тач. 1-15.

¹⁶ Закон о осигурању, „Сл. гласник РС“, бр. 139/2014.

¹⁷ Вид. Нацрт Закона о одговорности за штету према животној средини, чл. 7, ст. 1.

Дакле, за разлику од Закона о заштити животне средине, у нацрту поменутог закона није предвиђено обавезно, већ само добровољно осигурање од одговорности за штете проузроковане загађењем животне средине, што јасно проистиче из језичке одреднице да оператер „може да закључи уговор о осигурању од одговорности...“.

Када је реч о праву Европске уније, одговор на питање ко може бити осигураник код ове врсте осигурања делом је садржан у Директиви о одговорности за штету према животној средини, а делом у Конвенцији Савета Европе о грађанскоправној одговорности за штету проузроковану обављањем делатности опасне по животну средину (Лугано, Швајцарска, 1993).¹⁸

Директива о одговорности за штету према животној средини, слично решењу у нацрту нашег Закона о одговорности за штету према животној средини, примењује се на оператере тзв. регистрованих делатности. Како већина индустријских делатности управо потпада под ту категорију (нпр. хемијска индустрија, управљање отпадима, транспорт и руковање опасним материјама итд.) следи да је било који оператер који се бави неком од тих активности подложен одговорности за штету и истовремено може имати осигурљив интерес¹⁹ да буде осигураник код ове врсте осигурања. Поред овог услова, према Конвенцији Савета Европе о грађанскоправној одговорности за штету проузроковану обављањем делатности опасне по животу средину, услов грађанскоправне одговорности је да оператер врши контролу опасних активности у време настанка штете.²⁰ Из тога проистиче да само субјекти који испуњавају оба наведена услова могу имати и својство осигураника код ове врсте осигурања.²¹

Оператер, међутим, не мора нужно да буде и власник објекта, постројења и опреме у оквиру ког се или помоћу које се врши опасна активност, већ то може бити и корисник истих по основу уговора о закупу или уговора о лизингу, али је битно да он врши фактичку контролу поменутих активности.²² У одређеним ситуацијама могуће је да већи број лица истовремено врши контролу над обављањем опасних активности у ком случају је неопходно

¹⁸ Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment, Council of Europe, 1993. <https://rm.coe.int/168007c079> (страница посећена: 5.8.2020. у 10 часова).

¹⁹ У вези са појмом осигурљивог интереса видети опширније код Владимир Марјански, „Интерес у одштетном осигурању“, *Право и привреда*, 5-8/2006, 823-833.

²⁰ Владимир Марјански, „Појам, врсте и основна обележја осигурања од еколошких штета“ Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, 3/2011, 570.

²¹ Ибид.

²² Erläuterungen zu den Besonderen Bedingungen und Risikobeschreibungen für die Versicherung der Haftpflicht wegen Schäden durch Umwelteinwirkung (Umwelthaftpflicht-Modell), herausgegeben vom Gesamtverband der Deutschen Versicherungswirtschaft e. V. (GDV), stand: Februar 2012, s. 10.

посебно уредити њихов међусобни однос и однос сваког од њих са осигуравајућим друштвом.²³

3. ОСИГУРАНИ РИЗИК

Дефинисање појма осигураног ризика код осигурања од одговорности за штете проузроковане загађењем животне средине је изузетно важно и сложено питање. Уопштено, као и код других врста уговора о осигурању од одговорности, осигурани ризик је могућност наступања грађанскоправне одговорности осигураника за повреду личних добара (живота, телесног интегритета, здравља лица) тј. за изазивање нематеријалне штете или штете настале на имовини (материјалне штете) трећим лицима. Код уговора о осигурању од одговорности за штете проузроковане загађењем животне средине осигурани ризик је могућност наступања грађанскоправне одговорности осигураника за повреду личних добара (тзв. нематеријалне штете) или за штету насталу на имовини (материјалне штете) која је изазвана утицајем на животну средину. Дакле, осигурани ризик јесте могућност наступања грађанскоправне одговорности која настаје не самим загађењем животне средине, већ грађанскоправном одговорношћу која може настати само уколико горе поменути штета на нечијем личном добру или имовини настане утицајем на животну средину, а за чији утицај може бити одговоран осигураник. Дакле, овде није реч о одговорности за штету нанету самој животној средини, већ о могућој одговорности за штету која је трећим лицима проузрокована услед загађења животне средине. У прилог оваквом схватању осигураног ризика говори аутономна регулатива осигуравајућих друштава у домаћем и упоредном праву (општи и посебни услови осигурања²⁴), али и решење из српског Закона о заштити животне средине: „Загађивач чије постројење или активност представља висок степен опасности по здравље људи и животну средину мора се осигурати од одговорности за случај штете причињене трећим лицима услед удеса.“²⁵ С друге стране, решење садржано у Нацрту Закона о одговорности за штету према животној средини може довести у заблуду да је осигурани ризик код ове врсте осигурања могућност наступања грађанскоправне одговорности за штету која се наноси самој животној средини. Према члану 7 поменутог нацрта закона „Оператер који

²³ Ибид.

²⁴ Erläuterungen zu den Besonderen Bedingungen und Risikobeschreibungen für die Versicherung der Haftpflicht wegen Schäden durch Umwelteinwirkung (Umwelthaftpflicht-Modell), herausgegeben vom Gesamtverband der Deutschen Versicherungswirtschaft e. V. (GDV), stand: Februar 2012, s. 6.

²⁵ Закон о заштити животне средине, чл. 106, ст. 1.

обавља делатности из члана 5. овог закона може да закључи уговор о осигурању од одговорности за штете причињене животnoj средини...“ . Стога би, пре сачињавања коначног текста закона, ову норму свакако требало изменити у смислу да је реч о грађанскоправној одговорности за штету која је трећим лицима проузрокована утицајем на животну средину за коју је одговоран осигураник, јер се сама штета проузрокована било ком „медију“ животне средине (земљиште, вода, ваздух, природно станиште и сл.), као општем (јавном) добру не покрива овом врстом осигурања.²⁶ Дакле, осигурање, по правилу, покрива одштетне захтеве трећих лица због изненадног и неочекиваног штетног догађаја²⁷ које изазове загађење животне средине (ваздуха, земље и воде, еколошка несрећа) а као последица тог догађаја долази до повреде лица или оштећења ствари.²⁸

У посебним условима осигурања осигуравајућих друштава из упоредног права не постоји дефиниција појма „утицаја на животну средину који узрокује настанак штете“.²⁹ Шта се подразумева под наведеним појмом неопходно је утврдити у сваком конкретном случају.

Да бисмо дошли до што прецизнијег одговора на наведено питање, првенствено је потребно разликовати два момента која су код ове врсте осигурања у чврстој узајамној вези: 1. моменат проузроковања штете било ком медију животне средине (земљиште, вода, ваздух, природно станиште и сл.) и 2. моменат настанка штете трећим лицима изазване утицајем на животну средину. Дакле, да би могла настати штета трећим лицима неопходно је да је претходно самој животној средини нанета штета.

Позитивни прописи углавном садрже дефиницију појма штете која је проузрокована самој животној средини. Према члану 4 Нацрта Закона о одговорности за штету према животној средини штета према животној средини обухвата штету по заштићене врсте и природна станишта, штету „по воде“ и штету „по земљиште“. Да ли је, међутим, штета проузрокована животној

²⁶ И у домаћој стручној литератури се понекад погрешно означава ова врста осигурања. У том смислу наводимо један од научних радова „Јасмина Лабудовић-Станковић, „Осигурање од одговорности за штете проузроковане животној средини“, *Теме*, бр. 3/2012, 1261-1278.

²⁷ О евентуалном покрићу догађаја изазваних трајнијим чињењем или нечињењем оператера биће више речи током каснијих излагања.

²⁸ Вид. Опште услове осигурања од одговорности осигуравајућег друштва Сава осигурање, чл. 35 – Клаузуле за допунска покрића-Кл-Одг-5-Одговорност за еколошке штете због загађења околине, бр. 1. <https://www.sava-osiguranje.rs/media/store/sr-RS/Uslovi-os/Transport-Ostalo/Opsti-uslovi-za-osiguranje-od-odgovornosti-PRINT.pdf> (страница посећена: 4.9.2020. у 11 часова)

²⁹ Erläuterungen zu den Besonderen Bedingungen und Risikobeschreibungen für die Versicherung der Haftpflicht wegen Schäden durch Umwelteinwirkung (Umwelthaftpflicht-Modell), herausgegeben vom Gesamtverband der Deutschen Versicherungswirtschaft e. V. (GDV), stand: Februar 2012, s. 5.

средини утицала и на настанак штете трећим лицима која услед тога могу истаћи имовинскоправни захтев за накнаду штете према осигуранику по основу његове грађанскоправне одговорности за њен настанак мора се утврдити у сваком конкретном случају. Ради бољег разумевања појма утицаја животне средине на настанак штете трећим лицима анализираћемо следеће примере.

Замислимо, на пример, да дизалица (кран) удара у резервоар са нафтом, оштећује резервоар и нафта се излива по имовини трећег лица и наноси му штету.³⁰ У конкретном случају није реч о осигураном ризику који се покрива овом врстом осигурања, јер штета на имовини трећег лица није изазвана утицајем на животну средину. Уколико је тиме касније проузрокована и штета животној средини (на пример штета „по воде“ и штета „по земљиште“), опет није реч о осигураном ризику који се покрива овом врстом осигурања, јер штета на имовини трећег лица није настала примарно утицајем на животну средину. Такве штете би могле бити покривене осигурањем тј. бити предмет осигуравајућег покрића само у оквиру осигурања од опште одговорности за штете или осигурања од одговорности која проистекне из обављања одређене делатности. Обрнуто, уколико је штета примарно настала утицајем на животну средину, услед контаминације земљишта или вода, реч је о осигураном ризику који се покрива овом врстом осигурања.³¹ У овом другом случају, међутим, углавном је неопходно да протекне неко време од наступања самог удеса, контаминације воде или земљишта и утицаја такве контаминације животне средине на настанак штете трећем лицу.

Даље, не постоји утицај на животну средину који узрокује настанак штете уколико, на пример, услед техничког дефекта на постројењу буде проузрокована штета трећем лицу, осим у случају уколико је технички дефект довео до експлозије, а иста довела до повишеног ваздушног притиска³² који је заправо примарно утицао на настанак штете.³³

На основу наведеног јасно је да се овом врстом осигурања покривају само оне штете које су настале као последица загађења животне средине.³⁴

³⁰ Erläuterungen zu den Besonderen Bedingungen und Risikobeschreibungen für die Versicherung der Haftpflicht wegen Schäden durch Umwelteinwirkung (Umwelthaftpflicht-Modell), herausgegeben vom Gesamtverband der Deutschen Versicherungswirtschaft e. V. (GDV), stand: Februar 2012, s. 5.

³¹ Ибид.

³² Да ли је дошло до повишеног ваздушног притиска и у којој мери утврђује се мерењима у складу са нормативима у области заштите животне средине.

³³ Ибид.

³⁴ У прилог томе говоре и Општи услови осигурања од одговорности осигуравајућег друштва Сава осигурање, чл. 35 – Клаузуле за допунска покрића – Кл-Одг-5-Одговорност за еколошке штете због загађења околине, бр. 6, тач. 7 „Осигурање не покрива одштетне захтеве за штете које нису последица загађења околине“ доступно на <https://www.sava-osiguranje.rs/>

Код уговора о осигурању од одговорности за штете проузроковане утицајем на животну средину, за осигуравача посебан проблем представља опис осигураног ризика. Практично, неопходно је што прецизније и потпуније дефинисати време, место и извор опасности који може узроковати наступање грађанскоправне одговорности за штету проузроковану трећем лицу утицајем на животну средину. Било какво паушално дефинисање осигураног ризика било би проблематично за осигуравача, јер би га осујетило у правилној процени степена вероватноће наступања осигураног ризика. С друге стране, правилан опис осигураног ризика је од значаја и за осигураника јер му пружа већу правну сигурност и потпунију информацију о томе шта је обухваћено осигуравајућим покрићем. Стога је код ове врсте осигурања од нарочите важности што детаљније дефинисати осигурани ризик. Како правилно и детаљно описивање осигураног ризика у сваком конкретном случају захтева упослење уско стручних кадрова у осигуравајућим друштвима, то је још један од практичних разлога ретке заступљености ове врсте осигурања у Републици Србији.

Упоредном анализом аутономне регулативе осигуравајућих друштава (посебни услови осигурања од одговорности за штете проузроковане утицајем на животну средину) у иностранству, долазимо до закључка да приликом што потпунијег и правилнијег описа осигураног ризика треба повести рачуна о неколико кључних сегмената.

Прво, за осигуравача и осигураника је од изузетне важности да приликом уговарања тачно знају који су системи или делови система (постројење, возила, опрема) из оквира делатности осигураника предмет осигуравајућег покрића. У том смислу, неопходно је што прецизније утврдити о ком систему или делу система је реч (на пример, резервоар за складиштење лож уља, конкретне марке, произведен одређене године и слично).³⁵

Друго, уколико је реч о делу система који служи складиштењу опасних материја, неопходно је дефинисати и врсту и количину супстанци које се складиште у том делу система (на пример, резервоар за складиштење лож уља капацитета 100.000 литара).³⁶ У одређеним ситуацијама, међутим, разлози практичности дозвољавају извесна одступања од принципа детаљног дефинисања осигураног ризика.³⁷ Наиме, понекад је тешко унапред дефинисати

media/store/sr-RS/Uslovi-os/Transport-Ostalo/Opsti-uslovi-za-osiguranje-od-odgovornosti-PRINT.pdf (страница посећена 4.9.2020. у 11 часова).

³⁵ Erläuterungen zu den Besonderen Bedingungen und Risikobeschreibungen für die Versicherung der Haftpflicht wegen Schäden durch Umwelteinwirkung (Umwelthaftpflicht-Modell), herausgegeben vom Gesamtverband der Deutschen Versicherungswirtschaft e. V. (GDV), stand: Februar 2012, 9.

³⁶ Ибид.

³⁷ Erläuterungen zu den Besonderen Bedingungen und Risikobeschreibungen für die Versicherung der Haftpflicht wegen Schäden durch Umwelteinwirkung (Umwelthaftpflicht-Modell),

тачну количину опасних материја (супстанци) која ће се складиштити или транспортовати у сваком појединачном мањем контејнеру који представља део ширег система складиштења или транспорта опасних материја.

Треће, од изузетне важности је што прецизније одредити локацију на којој се налази део система (на пример, резервоар за складиштење опасних материја који се налази у граду *x*, на тачно одређеној адреси), те прецизирати да осигуравајуће покриће важи искључиво док се тај део система налази на тој локацији или у оквиру граница одређеног географског подручја. Прецизирање тачне локације за коју важи осигуравајуће покриће је од изузетне важности, јер евентуално померање дела система ближе неком заштићеном подручју у значајној мери може увећати могућност наступања осигураног ризика. Тако нешто би се свакако могло подвести под појам промене ризика.³⁸

Дакле, осигуравајуће покриће се лимитира (ограничава) на просторну и предметну везу са системом као извором опасности који је обухваћен овом врстом осигурања. Уколико је, на пример, реч о складиштењу опасних материја а настане потреба за истакањем (претакањем) истих из дела система који је обухваћен осигурањем могуће је да настану различите ситуације које је такође неопходно прецизирати. У том смислу, уколико се претакање врши у део система који је такође обухваћен осигурањем осигуравајуће покриће ће, по правилу, важити и за време претакања. У супротном, уколико се истакање (претакање) врши ван дела система који је обухваћен осигурањем, осигуравајуће покриће важиће само док опасне материје не напусте део система обухваћен осигурањем, а само истакање (претакање) неће бити покривено осигурањем.

Четврто, битно је да се у уговору таксативно (дакле никако примерично), наведу сви ризици за које важи осигуравајуће покриће, јер се осигурањем покривају само они ризици који су изричито уговорени тј. побројани у полиси осигурања. У том смислу се код ове врсте осигурања нарочито користи тзв. модуларни приступ у формулисању полисе осигурања за сваког осигураника појединачно, према врсти делатности и његовим стварним индивидуалним потребама у сваком конкретном случају.

Пето, једно од врло важних питања је и да ли ће овом врстом осигурања бити покривене искључиво инцидентне ситуације тј. удеси који су наступили одједном и тако изазвали загађење животне средине које је утицало на наступање штете или и оне активности или пропусти оператера (осигураника) који су дужим (трајнијим) деловањем или пропустима оператера

herausgegeben vom Gesamtverband der Deutschen Versicherungswirtschaft e. V. (GDV), stand: Februar 2012, 10.

³⁸ У погледу обавезног обавештавања о евентуалним променама околности везаних за оцену тежине ризика видети код Владимир Марјански, *Уговор о осигурању*, Нови Сад 2007, 215-219.

изазвали загађење животне средине које је утицало на настанак штете. У пракси осигуравајућих друштава у Републици Србији покриће по основу осигурања за штете настале угрожавањем човекове околине постоји само ако је угрожавање околине изазвано појединачним, изненадним неочекиваним догађајем који одступа од регуларног, неометаног радног догађаја.³⁹ Осигурање не покрива одштетне захтеве због постепеног и догађаја који је изазван трајнијим деловањем (стално капање, испаравање и сл.).⁴⁰ То практично значи да осигурање не покрива оне штете које су настале дужим (трајнијим) деловањем или пропустима оператера. Проблем је што се изненадне штете ређе догађају, а чешће оне које су последица неког трајног дејства. Неретко управо такве штете девастирају животну средину у много већем обиму. Оне су, међутим, искључене из осигуравајућег покрића.⁴¹ Тиме се у домаћој пракси у великој мери сужава значај ове врсте осигурања и истовремено у великој мери осујећује остваривање његове суштинске привредне функције.

Када је реч о полисама осигурања осигуравајућих друштава у иностранству, ту је ситуација шаролика. Иако се Директива о одговорности за штету према животној средини односи не само на штете које настају као последица инцидента, већ и на штете које настају постепено, осигуравачи великог броја држава чланица ЕУ, једнако као и у Републици Србији, пружају покриће само за штете настале загађењем животне средине као последице инцидента тј. изненадног појединачног догађаја.⁴² Штете које настају постепено углавном су предмет искључења из осигурања. Изузетак представља француско право у коме је напуштен критеријум изненадности, али само под условом да осигураник није могао да предвиди када ће наступити узрок штете, тј. да је задовољен принцип непредвидљивости узрока штете.⁴³

Ипак, треба навести да је од стране одређеног броја осигуравача у иностранству из конкурентских разлога уведена и нова, специјална полиса осигурања од одговорности која покрива одговорност за тзв. „постепено загађење“.

³⁹ Вид. Wiener Städtische „Услови за осигурање од одговорности из делатности за штете причињене трећим лицима“, чл. 22, тач. 9. – <https://wiener.co.rs/wp-content/uploads/2018/07/Uslovi-za-osiguranje-od-odgovornosti-iz-delatnosti-za-%C5%A1tete-pri%C4%8Dinjene-tre%C4%87im-licima.pdf> (страница посећена 9.4.2020. године у 10 часова).

⁴⁰ Вид. Сава осигурање – Општи услови за осигурање од одговорности, чл. 35 – Клаузуле за допунска покрића- Кл-Одг-5-Одговорност за еколошке штете због загађења околине, бр. 6.

⁴¹ П. Шулејић, 473.

⁴² Видети о томе опширније у European Commission (2009) Study on the Implementation effectiveness of the Environmental liability Directive (ELD) and related financial security issues. Final Report.

⁴³ П. Шулејић, 473. У вези са специфичним француским моделом грађанско-правне одговорности и осигурања од одговорности за тзв имисионе штете видети опширније код Милица Вучковић, „Осигурање од одговорности за имисиону штету“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 84/2019, 98-100.

4. ЗАКЉУЧАК

Најзаступљенија врста осигурања од еколошких штета је осигурање од одговорности за штете проузроковане загађењем животне средине. Ова врста осигурања развија се још од двадесетих година XX века, али упркос томе и даље оставља низ отворених правних питања од чијег правилног разрешења зависи и ефективно остваривање привредне функције ове врсте осигурања.⁴⁴

У циљу расветљавања значајнијих правних питања ове врсте осигурања, а полазећи првенствено од аутономне регулативе осигуравајућих друштава у државама у којима је ова врста осигурања много заступљенија предмет анализе у овом раду била су два, по мишљењу аутора, најзначајнија питања осигурања од одговорности за штете настале утицајем на животну средину: ко може бити осигураник и како што правилније и потпуније дефинисати осигурани ризик/е код ове врсте осигурања, будући да је један од основних проблема ове врсте осигурања правилна селекција и процена степена наступања осигураног ризика.

Право Републике Србије још увек не даје прецизан одговор на питање ко може бити осигураник код ове врсте осигурања. Ово питање је само делимично и непрецизно регулисано у Закону о заштити животне средине и то у контексту увођења обавезног осигурања од одговорности за загађиваче чије постројење и активност представљају висок степен опасности по здравље људи и животну средину.

Посматрајући упоредно право осигураник може бити лице које истовремено испуњава два услова: да је реч о оператеру регистрованих делатности и да исти врши контролу активности у време могућег настанка штете. Нацрт Закона о одговорности за штете према животној средини у погледу могућег одговорног лица и истовремено осигураника углавном прати решења из поменутих међународних докумената користећи при томе такође термин оператер.

Питање правилног дефинисања и описа осигураног ризика је од изузетног значаја код ове врсте осигурања. Код уговора о осигурању од одговорности за штете проузроковане животној средини осигурани ризик је могућност наступања грађанскоправне одговорности осигураника за повреду личних добара (тзв. нематеријалне штете) или за штету насталу на имовини (материјалне штете) трећих лица, које су изазване утицајем на животну средину.

⁴⁴ Код ове врсте осигурања и даље постоје значајни економски ризици за осигураваче услед тешкоћа приликом процене учесталости и обима ризика, одређивања адекватне висине премије осигурања, као и низа отворених правних питања (идентификовање одговорних лица, одређивање осигураног ризика и његове осигурљивости, дефинисања осигураног случаја и сл.).

Дакле, овде није реч о одговорности за штету нанету самој животној средини тј. било ком њеном медијуму (води, ваздуху, земљишту и сл.), већ о могућој одговорности за штету која је трећим лицима проузрокована услед загађења животне средине. У посебним условима осигурања од одговорности за штете проузроковане утицајем на животну средину осигуравајућих друштава из упоредног права, међутим, не постоји дефиниција појма „утицаја животне средине на настанак штете“.⁴⁵ Шта се подразумева под утицајем на животну средину који узрокује настанак штете, неопходно је утврдити у сваком конкретном случају. Ради бољег разумевања ових питања у раду је анализирано неколико примера из праксе.

Код уговора о осигурању од одговорности за штете проузроковане утицајем на животну средину, за осигураваача посебан проблем представља што прецизнији опис осигураног ризика. Практично, неопходно је што прецизније и потпуније дефинисати време, место и извор опасности који може узроковати наступање грађанскоправне одговорности за штету проузроковану трећем лицу утицајем на животну средину. Било какво паушално дефинисање осигураног ризика било би проблематично за осигураваача, јер би га осујетило у правилној процени степена вероватноће наступања осигураног ризика. С друге стране, правилан опис осигураног ризика је од значаја и за осигураника јер му пружа већу правну сигурност и потпунију информацију о томе шта је заиста обухваћено осигуравајућим покрићем.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

Коришћена литература:

Бојан Пајтић, „Правна заштита од штете настале загађењем животне средине“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2019, 427-434.

Владимир Марјански, „Интерес у одштетном осигурању“, *Право и привреда*, 5-8/2006, 823-833.

Владимир Марјански, „Појам, врсте и основна обележја осигурања од еколошких штета“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 3/2011, 567-577.

Владимир Марјански, *Уговор о осигурању*, Нови Сад 2007.

Erläuterungen zu den Besonderen Bedingungen und Risikobeschreibungen für die Versicherung der Haftpflicht wegen Schäden durch Umwelteinwirkung (Umwelthaftpflicht-Modell), herausgegeben vom Gesamtverband der Deutschen Versicherungswirtschaft e. V. (GDV), stand: Februar 2012.

⁴⁵ Erläuterungen zu den Besonderen Bedingungen und Risikobeschreibungen für die Versicherung der Haftpflicht wegen Schäden durch Umwelteinwirkung (Umwelthaftpflicht-Modell), herausgegeben vom Gesamtverband der Deutschen Versicherungswirtschaft e. V. (GDV), stand: Februar 2012, 5.

Jan C. Bongaerts, Andreas Kraemer, „Haftung und versicherung von Umweltschäden“, *Schriftenreihe des Institut für Ökologische Wirtschaftsforschung (IÖW)*, 8/87, Berlin 1987, 1-48.

Јасмина Лабудовић Станковић, „Осигурање од одговорности за штете проузроковане животној средини“, *Теме*, бр. 3/2012, 1261-1278.

Jozsef Szalma, „Облигационоправна заштита животне средине“, *Зборник радова Правној факултету у Новом Саду*, 2/2009, 33-53.

Michael Faure, *Environmental damage insurance in theory and practice*, Paper prepared for the Law and economics of environmental policy: a symposium UCL Centre for Law and the environment and CSERGE, London, 5-7 September, 2001.

Милица Вучковић, „Осигурање од одговорности за имисиону штету“, *Зборник радова Правној факултету у Нишу*, 84/2019, 91-103.

Предраг Шулејић, „Загађивање животне средине и осигурање“, *Правни животи*, бр. 11/2000, 467-474.

Коришћени прописи и аутономни извори:

A2-1 Umweltpflichtversicherung – Musterbedingungen des Gesamtverbandes der Deutschen Versicherungswirtschaft e. V. (GDV) (Stand: Februar 2016).

Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment, Council of Europe, 1993. <https://rm.coe.int/168007c079>.

Directive 2004/35/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage, OJ L 143, 30.4.2004. http://europa.eu/legislation_summaries/enterprise/interaction_with_other_policies/l28120_en.htm.

Закон о заштити животне средине, „Сл. гласник РС“, бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009 – др. закон, 72/2009 – др. закон, 43/2011 – одлука УС, 14/2016, 76/2018, 95/2018 – др. закон и 95/2018 – др. закон.

Закон о облигационим односима, „Сл. лист СФРЈ“, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, „Сл. лист СРЈ“, бр. 31/93, „Сл. лист СЦГ“, бр. 1/2003 – Уставна повеља и „Сл. гласник РС“, бр. 18/2020.

Општи услови осигурања од одговорности осигуравајућег друштва Сава осигурање, чл. 35 – Клаузуле за допунска покрића – Кл-Одг-5-Одговорност за еколошке штете због загађења околине, бр. 1. <https://www.sava-osiguranje.rs/media/store/sr-RS/Uslovi-os/Transport-Ostalo/Opsti-uslovi-za-osiguranje-od-odgovornosti-PRINT.pdf>.

Wiener Städtische „Услови за осигурање од одговорности из делатности за штете причињене трећим лицима“, чл. 22. <https://wiener.co.rs/wp-content/uploads/2018/07/Uslovi-za-osiguranje-od-odgovornosti-iz-delatnosti-za-stete-prijinjene-trecim-licima.pdf>.

Vladimir Ž. Marjanski, Ph.D., Associate Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
V.Marjanski@pf.uns.ac.rs

Sandra S. Fišer Šobot, Ph.D., Associate Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
S.FiserSobot@pf.uns.ac.rs

Insured Person and Insured Risk in Liability Insurance for Damages Caused by the Influence on the Environment

Abstract: *Liability insurance for environmental damages has been existing in some European countries and in the United States for more than a hundred years. In the Republic of Serbia, however, this type of insurance is still quite underdeveloped. The subject matter of this paper is the analysis of, according to the authors' opinion, two most important issues of liability insurance for damages arising out of the harmful influence on the environment. The first question is who is capable of being an insured person in this type of insurance and the second one, what represents an insured risk and how it should be described when formulating an insurance policy.*

In the paper these two aspects have been analyzed according to the applicable laws of the Republic of Serbia, relevant international documents and general and specific terms and conditions of domestic and foreign insurance companies.

Keywords: *liability insurance, insured person, operator, insured risk, environmental damage.*

Датум пријема рада: 15.09.2020.